

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Ковний Юрій Євенович¹, Сайко Христина Ярославівна²

¹Кандидат економічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1230-5050>

²Доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи, Львівський Національний університет імені Івана Франка, м. Львів (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4397-6930>

UDC: 159.99

АННОТАЦІЯ

Сучасна практична психотерапія структурно включає в себе цілу низку спрямувань і профілів, серед яких одне з чільних місць посідає сімейна психотерапія, зокрема, системна сімейна психотерапія. Особливої значущості в цьому контексті набуває такого роду психотерапія зі сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами. Психологічний супровід такої родини повинен бути спрямований на створення соціально-психологічних умов для відновлення емоційного благополуччя батьків дітей із особливими освітніми потребами. Сімейна психотерапія в роботі з сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами може набувати різноманітних форм і спрямувань. Одним з найоптимальніших форматів реалізації корекційно-підтримуючої психотерапії сімей з дітьми є психотерапевтична допомога, психотерапія, спрямована на актуалізацію особистісно-психологічного ресурсу самих членів сім'ї, передовсім дітей з психологічними труднощами.

Психотерапевти, які працюють з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами вважають, що навіть виявлення у себе істотних недоліків і помилок є засобом саморозкриття, необхідним для позитивних змін особистості і її проявів у вигляді внутрішніх психічних станів і зовнішніх поведінкових реакцій. Неодноразове психотерапевтичне опрацювання поведінкових моделей батьків дітей із особливими освітніми потребами допомагає батькам краще зрозуміти своїх дітей через їх особливості поведінки, знижує рівень тривожності, додає впевненості в собі та вселяє віру у власні можливості долати життєві проблеми.

Необхідною якістю психотерапевта має стати вміння постійно утримувати позитивне ставлення до клієнта, правильніше кажучи, віру в позитивний фундамент його сутності, який має бути вивільненим з-під життєвих завалів і помилкових захистів особистості. Тільки в цьому випадку він зможе зберігати одночасно відкритість природного спілкування і в той же час не реагувати негативними емоціями на негативні прояви особистості клієнта.

Встановлено, що для батьків дітей аутизмом неприйняття власної дитини з аутизмом пов'язано з негативізмом, дратівливістю, підвищенням тривожності та депресією, ригідністю. Доведено, що зростання рівня тривожності у батьків дітей з аутизмом підвищує рівень їхньої роздратованості, образи, почуття провини.

Ключові слова: сім'ї, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, психотерапія, психотерапевтичні методи, поведінкові реакції, психологічні властивості, психокорекція, самооцінка.

Постановка проблеми. Проблема психотерапевтичної допомоги сім'ям обумовлена тим, що в останні десятиліття значна увага фахівців була приділе-

на тому, як впливає присутність дитини з аутизмом на функціонування сім'ї та батьківське ставлення. Перехід від біомедичної моделі реабілітації до сімейно-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Yuri Kovno, Khrystyna Saiko

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

центрованих програм був спричинений глибоким усвідомленням, що неповносправність дитини – велике випробування для сім'ї. Випробування, яке викликає сильні емоційні реакції в усіх її членів, створює джерела стресу та додаткові завдання для сім'ї, змінює стосунки між членами родини та її стосунки із соціальним оточенням. Однією з основних передумов адекватного розвитку дитини з порушеннями розвитку є її виховання в емоційно сприятливому та стабільному соціальному середовищі.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Теорія й методика соціально-психологічної роботи з сім'єю, яка виховує дитину з обмеженими можливостями представлена у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Б. Андрейко, А. Маллер, І. Мамайчук, В. Мартинов, О. Мастюкова, Г. Мішина, Н. Фінні, Л. Ханзерук, К. Островська, М. Химко, Д. Шульженко та ін.

Окремо слід відзначити дослідження Р.Фактор (Factor, Reina S.), Т. Оллендіка (Ollendick, Thomas H.), Л. Купер (Cooper, Lee D.), Дж. Дансмор (Dunsmore, Julie C.), Х.Ріа, А. Скарпа (Rea, Hannah M.) щодо системного огляду різних методів втручання (психологічної допомоги) сім'ям, які виховують аутичних дітей і їх вплив на функціонування сім'ї та на сімейні стосунки, а також вплив на психологічний розвиток членів сім'ї (Factor & other, 2019).

Також слід відмітити позитивну тенденцію в дослідженнях щодо окремих членів сімей, їх ролі на процес виховання дитини із аутичним спектром розладів та, власне, на їх психологічних розвиток. Зокрема, на цікавими є дослідження систематичного огляду досвіду бути братом чи сестрою дитини з розладом спектру аутизму (Watson & other, 2021), дослідження соціальної допомоги чоловіка матері дитини із аутизмом, його ролі на виховання дитини із спеціальними потребами та соціальна підтримка (Desiningrum & other, 2021). Низка праць підходять цілісно для вивчення виховання дітей із аутизмом сімейними парами (наприклад дослідження еволюції у вихованні таких дітей (Rafii & Asgarabad, 2021)), та окремих психологічних проблем, з якими стикаються сімейні пари (García-López & otherm 2021).

Виховання особи з аутизмом означає, що сім'ї відчувають підвищений рівень стресу та тривоги (Лі,

2009; Дабровська та Пісула, 2010; Гау та ін., 2012; Чан і Леунг, 2021). Попередні дослідження виявили різні фактори ризику та захисні фактори під час процесу психологічної адаптації. Серед визнаних захисних факторів є сприйняття батьками позитивного впливу від їх участі у вихованні дитини з аутизмом (Sarriá and Pozo, 2015; García-López et al., 2016a; Lovell and Wetherell, 2020). Навпаки, тяжкість симптомів була визначена як фактор ризику при догляді і вихованні за людьми з аутизмом (Бенсон та Карлоф, 2009; Екас та Уйтмен, 2010), причому дослідження показують, що негативні результати батьків можуть скоріше бути пов'язані з викликами та наслідками, пов'язаними з аутизмом, а не так діагнозом як таким. Зокрема, наявність інтенсивних проблем з поведінкою та більша тяжкість розладів були пов'язані з негативними результатами впливу батьків. Низка досліджень вказують на взаємозалежність поведінкових змін дитини із розладами аутичного спектру та психологічним станом і благополуччям батьків (Manning et al., 2011; Karst and Van Hecke, 2012; Blacher and Baker, 2019).

Тому, як вважають вчені, порушення емоційного стану батьків, сприяє неадекватному ставленню до особливостей аутичної дитини, що в майбутньому може призвести до труднощів соціальної адаптації. Психологічний супровід такої родини повинен бути спрямований на створення соціально-психологічних умов для відновлення емоційного благополуччя батьків дітей із особливими освітніми потребами.

Мета статті: проаналізувати особливості використання психотерапевтичних методів у роботі з сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження були використані різні методи до теоретичної та емпіричної частини.

До теоретичної частини застосовано методи експозиційний метод, на основі якого представлення підходи до виховання дітей із особливими потребами. Метод синтезу та аналізу – для об'єднання підходів та характеристики окремих елементів особливостей виховання дітей із різними ступенями аутизму.

Емпірична частина дослідження базувалася на методі опитування, із зведенням та аналізом його ре-

зультатів. Суб'єктом дослідження були 80 батьків, які виховують дітей із особливими освітніми потребами від 20 до 59 років, 67% з яких були жінки, а 33% - чоловіки.

Особливі освітні потреби - це потреби необхідні для оптимальної реалізації актуальних і потенційних можливостей (когнітивних, енергетичних і емоційно-вольових, включаючи мотиваційні), які може проявити дитина із особливостями розвитку у процесі навчання (Островська, 2015).

Вчені пропонують спрямувати зусилля на корекцію поведінки дитини з аутизмом, її навчання і соціалізацію. Основна мета такої корекції – дати дитині можливість вийти у великий світ людей. Це є одним із основних завдань, які ставить перед собою соціальна робота у допомозі сім'ям, в яких виховують дітей з особливими потребами (Сайко, 2016). Оскільки соціалізація дитини починається саме у сім'ї, то й проводити соціально-педагогічну роботу потрібно не лише з дитиною, а з усіма разом – із її сім'єю. Застосовують такі психотерапевтичні методи, як:

- холдинг-терапія – полягає в спробі форсованого, майже насильницького створення фізичного зв'язку між матір'ю і дитиною. Саме відсутність такого зв'язку прихильники цього методу вважають центральним порушенням у разі аутизму;
- метод вибору – передбачає роботу з дитиною з аутизмом наодинці протягом усього дня. Метод складається з двох основних частин: перша – спрямована на зміну поглядів оточення на дитину, друга – передбачає вплив нового ставлення до дитини на поведінку оточення так, що сама дитина теж починає змінюватися;
- евртимія – метод, що має на меті створити дитині з аутизмом певні межі, в яких вона могла би реалізувати свої можливості і, отже, створити патерн діалогічного спілкування для подальшого мовного розвитку;
- поведінкова терапія – працює з поведінкою, а саме – з реакціями організму, що виробляють спостережувані зміни в зовнішньому середовищі або в самому організмі.

Сучасна практична психотерапія структурно включає в себе цілу низку спрямувань і профілів, серед яких одне з чільних місць посідає сімейна психотерапія, зокрема, системна сімейна психотерапія. Особливої значущості в цьому контексті набуває такого роду пси-

хотерапія зі сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами.

Належна сімейна психотерапія може набувати різноманітних форм і спрямувань. Одним з найоптимальніших форматів реалізації корекційно-підтримуючої психотерапії сімей з дітьми є психотерапевтична допомога в роботі з сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, тобто психотерапія, спрямована на актуалізацію особистісно-психологічного ресурсу самих членів сім'ї, передовсім дітей з психологічними труднощами (Бондаренко, 2001).

У цьому сенсі варто коротко відзначити специфіку дитячої психотерапії. Методи та підходи дитячої психотерапії удосконалювалися паралельно аналогічним розробкам для дорослих, однак практично з самого початку зародження дитячої психотерапії мало свою специфіку.

Д. Леві були запропоновані методи, спрямовані на усвідомлення, — структурована ігрова психотерапія для дітей, що переживають або уже пережили якусь психотравмуючу подію. Він вважав, що в ігровій ситуації можливе усвідомлення агресивних тенденцій своєї поведінки. Одночасно розвивався ще один напрямок ігрової дитячої психотерапії — терапія побудови відносин (Карвасарський, 2006).

Філософською і методологічною основою цього напрямку стали роботи О. Ранка, який переніс акцент з дослідження життя дитини і його несвідомого на розвиток, поставивши в центр уваги те, що відбувається «тут і тепер» в емоційних стосунках між дитиною і психотерапевтом (Ранк, 2009). На принципах клієнт-центрованої психотерапії (Роджерс, 2008) була розроблена недирективна ігрова психотерапія. Мета цієї психотерапії полягає в самопізнанні та розвитку самостійності дитини. У спілкуванні з психотерапевтом дитина отримує можливість гратись так, як їй хочеться в даний момент, або взагалі нічого не робити. Психотерапевт при цьому не втручається і не спрямовує дитину, а лише сприяє більш повному розкриттю її в різних проявах на момент зустрічі. З середини 1950-х рр. почав функціонувати Інститут дитячого психоаналізу А.Фрейд (Карвасарський, 1995). Її підхід до психоаналізу дітей ще в більшій мірі, ніж у Кляйн, і теоретично і методоло-

гічно відрізнявся від психоаналізу дорослих. Оскільки поряд з ігровими методами передбачалася і виховна робота – активне втручання психотерапевта у взаємини дитини з навколишнім середовищем.

Окрім того, суттєве значення в контексті психотерапії проблемних дітей має врахування найближчого соціального оточення – сім'ї. Тому сучасна дитяча психотерапія включає різноорієнтовані підходи до відповідної практики. Зокрема, виділяються два принципових орієнтири у дитячій психотерапії: робота безпосередньо з дитиною і робота з її соціальним оточенням (в першу чергу зі сім'єю та дитячим соціумом).

Аналіз відповідної практики засвідчує, що перспективнішим в цьому сенсі є другий з наведених орієнтирів. Поза тим, практика системної сімейної психотерапії загалом і суто дитячої психотерапії зокрема підтверджує особливо релевантний зазначений проблематиці формат «надихаюче-підтримуючої» психотерапії, або ж психотерапії можливостей, в контексті якої виділяється клієнтоцентрована психотерапія К. Роджерса (Роджерс, 1997).

Ідеї і практичні підходи Карла Роджерса до максимальної реалізації внутрішніх можливостей людини знайшли розповсюдження не тільки в психології і психотерапії, але і в педагогіці, соціальній роботі, юриспруденції. Вони були взяті на озброєння в політиці, в промисловості, в армії, широко застосовуються в релігійній роботі, вплинули на розвиток сучасної філософії і теології.

Як вже говорилося, Карл Роджерс і його послідовники виходять з твердження, що в організм і особистість будь-якого нормального людини від природи закладені позитивні сили, які сприяють здоров'ю, розвитку і вдосконаленню. Роджерс вважає, що прагнення до досягнення свого рівня компетентності і саморозвитку не завжди усвідомлене, а сам цей рівень може істотно індивідуально розрізнятися біологічно закладеними задатками.

Саме досягнення свого рівня компетентності або хоча б рух в цьому напрямку створюють у індивіда відчуття цілісності особистості, певною мірою самодостатності і позбавляють його від багатьох психологічних проблем, стану тривожності, незадоволеності, неврозів.

Вирішальну роль в житті і розвитку людини Роджерс надає Я-концепції, тобто його уявленням про самого себе. Саме ця Я-концепція (уявлення про самого себе) і визначає поведінку і вчинки людини в тих чи інших ситуаціях.

У свідомість людини спочатку не закладена об'єктивна оцінка власного Я. Однак така необ'єктивність в значній мірі компенсується життєвим досвідом, який постійно вносить корекцію в самооцінку особи, дозволяючи краще відчувати свої можливості, а також сприйняття себе іншими людьми.

Важливим провідним механізмом в об'єктивізації самооцінки і своєї поведінки є почуття усунення (або ослаблення) внутрішнього конфлікту, що змінюється внутрішнім задоволенням, яке настає (або підвищується) у міру самореалізації.

Можна стверджувати, що суть процесу особистісного зростання (за К. Роджерсом) і складається з постійно вдосконалюваного зворотного зв'язку, який здійснюється як одночасний процес коригування своїх відносин з іншими і своєї Я-концепції.

Необхідною якістю психотерапевта має стати вміння постійно утримувати позитивне ставлення до клієнта, правильніше кажучи, віру в позитивний фундамент його сутності, який має бути вивільненим із помилкових захистів особистості. Тільки в цьому випадку він зможе зберігати одночасно відкритість природного спілкування і в той же час не реагувати негативними емоціями на негативні прояви особистості клієнта.

Групову роботу, як і індивідуальну, проходить кілька етапів, але має свою більш складну специфіку. Така робота в порівнянні з індивідуальною має як плюси, так і мінуси. Плюси її полягають в тому, що, на думку Карла Роджерса і його послідовників, група своєю атмосферою і підтримкою підсилює (або принаймні може посилити) всі процеси вирішення особистісних проблем. А мінуси в тому, що на першому етапі багатьох членів групи досягає розчарування, що з ними ніхто цілеспрямовано не займається і вони на перший погляд надані самі собі, звичайним побутовим розмов, які не мають прямого відношення до вирішення тих проблем, з якими вони звернулися до терапевта.

Одночасно на першому етапі функціонування таких груп виникає початковий опір особовому висловом самого себе або вивчення інших. Керівник групи (психотерапевт) на цьому етапі лише утримує діяльність членів групи в руслі самовивчення і вивчення одне одного. При цьому він намагається ненав'язливо підправляти хід обговорення проблем з орієнтацією на поточні актуальні переживання і події за принципом «тут і зараз».

Справа в тому, що у більшості членів групи, особливо на першому етапі, виявляється тенденція до обговорення саме минулих подій, проблем і людей, які не присутніх в даній групі. Цим вони ніби захищають своє справжнє, те, що болить і турбує саме зараз. Їм важко дається перехід з розповіді про минуле на обговорення поточних проблем. Тому не треба чекати відразу ж гладкого і спокійного їх обговорення. Перші спроби аналізу справжнього найчастіше поверхові, непослідовні і знаходяться в руслі негативних емоційних оцінок, скарг і звинувачень.

Ось тут і важливо згадати, що термін енкаунтер перекладається і як зіткнення. Психотерапевтом члени групи починають тонко стимулюватися до активізації контактів в контексті різних емоційних оцінок, переживань, висловлювань і поведінки одне одного. Тут від психотерапевта вимагаються одночасно творча сміливість і загострене почуття міри.

З одного боку, він повинен створити (а іноді і спровокувати) атмосферу максимальної розкритості, розкриття свого істинного Я і спонтанного вираження своїх емоцій, в тому числі і негативних реакцій на висловлювання і поведінку інших членів групи.

Результати дослідження. Дослідження проводилося на базі Львівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІ ст. «Довіра», СЗШ «Надія». У психологічному дослідженні брали участь 80 батьків, які виховують дітей із особливими освітніми потребами від 20 до 59 років, 67% з яких були жінки, а 33% - чоловіки. Серед них 60% мають вищу освіту, 22% мають спеціальний дощ, 18% мають середню освіту.

За результатами емпіричного дослідження 25,3% опитаних батьків дітей з аутизмом приймають власних дітей з аутизмом, 28,9% частково приймають, 34,8% батьків мають труднощі із прийняттям дитини з

аутизмом. Це свідчить про те, що більшість батьків, які виховують дитину з аутизмом мають труднощі із прийняттям власної дитини. Див. Рис. 1.1.

Згідно із результатами кореляційного аналізу

Рис. 1.1. Результати анкетування стосовно прийняття батьками дитини з аутизмом

встановлено, що порушення емоційної сфери батьків, що мають дітей із особливими освітніми потребами пов'язано із такими показниками як: авторитарна гіперсоціалізація та негативізм ($r=0,30$) депресія ($r=0,33$), тривожність ($r=0,36$) роздратованість ($r=0,32$), почуття провини ($r=0,44$). Це свідчить про те, що авторитарна гіперсоціалізація батьків дітей з особливими освітніми потребами пов'язана із негативізмом, депресією, тривожністю, роздратованістю, негативізмом, підозрілістю та підвищує рівень почуття провини. Див. Рис. 1.2.

Рис. 1.2. Взаємозв'язок авторитарної гіперсоціалізації із почуттям провини, негативізму, депресії, тривожності, роздратованості

Згідно із результатами порівняльного аналізу після впровадження психотерапевтичної допомоги із психотерапії можливостей батькам, які виховують дітей особливими освітніми потребами стосовно емоційної сфери виявлено статистично значущі відмінності за такими показниками як: «негативізм» ($M1=2,83$, $M2=2,28$, $p=0,0219$), «почуття провини» ($M1=6,90$,

M2=7,67, $p=0,0000$), «самопочуття» (M1=24,96, M2=50,08, $p=0,0000$), «настрій» (M1=42,93, M2=49,78, $p=0,0008$), «фрустрація» (M1=8,94, M2=10,01, $p=0,0046$), «прийняття» (M1=15,74, M2=19,55, $p=0,0006$), «симбіоз» (M1=6,05, M2=6,48, $p=0,0268$), «порушення емоційної сфери» (M1=5,43, M2=3,22, $p=0,0048$), Наочний аналіз деяких показників емоційної сфери батьків дітей з особливими освітніми потребами представлено на рис. 1.3.

Отримані результати підтверджують ефективність психотерапевтичної допомоги та необхідність створення супервізійних психотерапевтичних груп допомоги батькам, що виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Рис. 1.3. Результати порівняльного аналізу за показниками «негативізм», «почуття провини, настрій, фрустрація, прийняття, симбіоз, порушення емоційної сфери»

Психотерапевтичний досвід наголошує, що дивлячись на себе очима інших клієнт у психотерапії можливостей починає об'єктивізувати свої власні самосприймання і само прийняття (Островська, 2015). Цей механізм називається зворотним зв'язком, що дозволяє як свідомо, так і несвідомо коректувати самооцінку, фактично цей процес можна назвати проходженням шляху до себе через інших.

Психотерапевти, які працюють з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами вважають, що навіть виявлення у себе істотних недоліків і помилок є засобом саморозкриття, необхідним для

позитивних змін особистості і її проявів у вигляді внутрішніх психічних станів і зовнішніх поведінкових реакцій (Сайко, 2013).

Неодноразове психотерапевтичне опрацювання поведінкових моделей батьків дітей із особливими освітніми потребами допомагає батькам краще зрозуміти своїх дітей через їх особливості поведінки, знижує рівень тривожності, додає впевненості в собі та вселяє віру у власні можливості долати життєві проблеми.

Висновки. Психотерапевтична допомога в роботі з сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами полягає в самопізнанні та саморозвитку. При цьому головне завдання психотерапевта у консультуванні батьків дітей із особливими освітніми потребами – встановлення дружнього творчої співпраці з клієнтом і створення такої атмосфери психологічного комфорту і захищеності, в якій клієнт сам почне «вивільняти» і реалізовувати потенційні можливості свого істинного Я. Саме така атмосфера прискорює процес об'єктивізації і прийняття реального образу самого себе і інших.

За допомогою проведеного статистичного аналізу результатів дослідження було виявлено позитивні зміни, що відбулися саме після впливу психотерапевтичної допомоги. Після проведеної психотерапевтичної роботи у батьків дітей з особливими освітніми потребами суттєво підвищився настрій, знизився рівень тривожності та депресія, суттєво покращилося прийняття дитини з особливими освітніми потребами, її особливостей. Проведення психотерапії в групі батьків дітей із особливими освітніми потребами сприяє відновленню своїх сили, відкриття у собі нових ресурсів та можливостей, і таким чином сприяє оптимізації емоційних станів та прийнятті особливостей своїх дітей, сприяє налагодженню успішної взаємодії та соціалізації.

Отримані результати підтверджують ефективність нашої психокорекційної та психотерапевтичної роботи і необхідність створення таких батьківських груп на базі центрів, де надають допомогу дітям з особливими потребами, садочків та шкіл, де існують інклюзивні класи.

Однак ми розуміємо, що потрібно проводити подібні дослідження щодо

більші та представницькі групи для досягнення науково достовірних результатів

References:

- Bondarenko, A. F. (2001). *Psikhologicheskaya pomoshch': teoriya i praktika* [Psychological assistance: theory and practice]. Moscow. [In Russian]
- Bondarchuk, O. Í. (2001). *Psikhologiya sim'i. Kurs lektsiy* [Family Psychology. Course of lectures]. Kyiv. [In Ukrainian]
- Karvasarskiy, B. D. (1995). *Psikhoterapiya* [Psychotherapy]. Moscow. [In Russian]
- Karvasarskiy, B. D. (2006). *Psikhoterapevticheskaya entsiklopediya* [Psychotherapy Encyclopedia]. Sankt-Peterburg. [In Russian]
- Loyner, K. H. (1997). *Katatimnoye perezhivaniye obrazov* [Catalytic experience of images]. Moskva. [In Russian]
- Loyner, K. H. (1996). *Osnovy glubinnno-psikhologicheskoy simboliki* [Fundamentals of deep psychological symbolism] Zhurn. prakt. psikhologa, [In Russian]
- Markovskaya, I. M. (2000). *Trening vzaimodeystviya roditel'ey s det'mi* [Training of parent-child interaction]. Sankt- Peterburg [In Russian]
- Rank, O. (2009) *Travma rozhdeniya i yeye znachenije dlya psikhoanaliza* [Birth trauma and its importance for psychoanalysis]. Moscow: Kogito-Tsentr. [In Russian]
- Rodzher, K. (1997). *Kliyentotsentrirovannaya psikhoterapiya* [Client-centered psychotherapy]. Moscow. [In Russian]
- Ostrov'ska, K. O. (2015). *Psikhologichni osoblivosti stavleniya materiv do ikh zdorovikh ditey ta ditey z obmezhenimi mozhlivostyami* [Psychological peculiarities of mothers' attitudes towards their healthy children and children with disabilities]. *Naukoviy chasopis NPU im. M. P. Dragomanova*, 19, 213–219. [In Ukrainian]
- Sayko, Kh. (2013). Psychological characteristics of emotional intelligence of teachers working with children with developmental disorders. *The Journal of Education Culture and Society*, 2, 29 – 35. [In English]
- Sayko, Kh. (2016). *Sub'ektno-osobistisna gotovnist' korektsiynogo pedagoga do vikhovannya ditey z autizmom* [Subject-personal readiness of a correctional teacher to raise children with autism]. Extended abstract of candidate's thesis. Kiev: NPU named after MP Drahomanov [In Ukrainian]
- Factor, R.S., Ollendick, T.H., Cooper, L.D. et al. (2019). All in the Family: A Systematic Review of the Effect of Caregiver-Administered Autism Spectrum Disorder Interventions on Family Functioning and Relationships. *Clin Child Fam Psychol Rev* 22, 433–457. <https://doi.org/10.1007/s10567-019-00297-x>
- Watson, L., Hanna, P., & Jones, C. J. (2021). A systematic review of the experience of being a sibling of a child with an autism spectrum disorder. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 26(3), 734 –749. <https://doi.org/10.1177/13591045211007921>
- Desiningrum, D. R., Suminar, D. R., Surjaningrum, E. R., & Hendriani, W. (2021). Husband's Social Support for Mother of Children With Autism Spectrum Disorder. *The Family Journal*. <https://doi.org/10.1177/10664807211005086>
- García-López C, Recio P, Pozo P and Sarriá E (2021) Psychological Distress, Disorder Severity, and Perception of Positive Contributions in Couples Raising Individuals With Autism. *Front. Psychol.* 12:694064. doi: 10.3389/fpsyg.2021.694064
- Rafii, F., Asgarabad, H.E. (2021). Parenting of Children with Autism: An Evolutionary Concept Analysis. *PAKISTAN JOURNAL OF MEDICAL & HEALTH SCIENCES*, 15 (5), 1256-1264. doi: 10.53350/pjmhs211551256
- Hastings, R. P., and Brown, T. (2002). Behavioral problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *Am. J. Ment. Retard.* 107, 222–232. doi: 10.1352/0895-8017(2002)107<0222:BPOCWA>2.0.CO;2
- Chan, K. K. S., and Leung, D. C. K. (2021). Linking child autism to parental depression and anxiety: The mediating roles of enacted and felt stigma. *J. Autism Dev. Disord.* 51, 527–537. doi: 10.1007/s10803-020-04557-6
- Dabrowska, A., and Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. *J. Intellect. Disabil. Res.* 54, 266–280. doi: 10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x
- Lovell, B., and Wetherell, M. A. (2020). Exploring the moderating role of benefit finding on the relationship between child problematic behaviors and psychological distress in caregivers of children with ASD. *J. Autism Dev. Disord.* 50, 617–624. doi: 10.1007/s10803-019-04300-w
- Blacher, J., and Baker, B. L. (2019). Collateral effects of youth disruptive behavior disorders on mothers' psychological distress: adolescents with autism spectrum disorder, intellectual disability, or typical development. *J. Autism Dev. Disord.* 49, 2810–2821. doi: 10.1007/s10803-017-3347-2
- García-López, C., Sarriá, E., and Pozo, P. (2016a). Parental self-efficacy and positive contributions regarding autism spectrum condition: an actor-partner interdependence model. *J. Autism Dev. Disord.* 46, 2385–2398. doi: 10.1007/s10803-016-2771-z
- Sarriá, E., and Pozo, P. (2015). "Coping strategies and parents' positive perceptions of raising a child with autism spectrum disorders," in: *Autism Spectrum Disorder-Recent Advance*, ed M. Fitzgerald (Rietja: InTech) 51–79. doi: 10.5772/58966
- Ekas, N. V., and Whitman, T. L. (2010). Autism symptom topography and maternal socioemotional functioning. *Am. J. Intellect. Dev. Disabil.* 115, 234–249. doi: 10.1352/1944-7558-115.3.234

- Lee, G. K. (2009). Parents of children with high functioning autism: how well do they cope and adjust? *J. Dev. Phys. Disabil.* 21, 93–114. doi: 10.1007/s10882-008-9128-2
- Karst, J. S., and Van Hecke, A. V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: a review and proposed model for intervention evaluation. *Clin. Child Fam. Psychol. Rev.* 15, 247–277. doi: 10.1007/s10567-012-0119-6
- Manning, M. M., Wainwright, L., and Bennett, J. (2011). The double ABCX model of adaptation in racially diverse families with a school-age child with autism. *J. Autism Dev. Disord.* 41, 320–331. doi: 10.1007/s10803-010-1056-1
- Benson, P. R., and Karlof, K. L. (2009). Anger, stress proliferation, and depressed mood among parents of children with ASD: a longitudinal replication. *J. Autism Dev. Disord.* 39, 350–362. doi: 10.1007/s10803-008-0632-0

Yuri Kovno

PhD in Economic Sciences, associate professor of the Department of Special Education and Social Work, Ivan Franko National University in Lviv, Lviv (Ukraine)

Khrystyna Saiko

PhD in Psychological Sciences, associate professor of the Department of Special Education and Social Work, Ivan Franko National University in Lviv, Lviv (Ukraine)

PSYCHOTHERAPEUTIC METHODS USED FOR WORK WITH FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

ABSTRACT

Modern practical psychotherapy structurally includes several areas and profiles, among which one of the first places is occupied by family psychotherapy, in particular, systemic family psychotherapy. Such psychotherapy for families raising children with special educational needs is of particular importance. Psychological support for mentioned families should be aimed at creating the social and psychological conditions restoring emotional well-being of parents having children with special educational needs and favourable for these children's development.

Family psychotherapy can take various forms and directions aimed at families raising children with special educational needs. One of the best formats of corrective and supportive psychotherapy for these families is psychotherapeutic assistance, psychotherapy aimed at actuation of family members' personal and psychological resources, espe-

cially children with psychological difficulties. Revealed significant shortcomings and mistakes become a self-disclosure tool necessary for positive personal changes and personality manifestations in the form of internal mental states and external behavioural reactions. Repeated psychotherapeutic influences on the behavioural models used by parents of children with special educational needs help them to better understand their children, their behaviour, reduce anxiety, improve self-confidence and confidence in their abilities to overcome life problems.

A psychotherapist's necessary quality is his/her ability to maintain a positive attitude towards a client or, to say more correctly, faith in the positive existential foundation, which should be freed from life blockages and false personality defences. Only in this case, the psychotherapist can simultaneously maintain a open, natural communication and at the same time not react with negative emotions to the client's negative manifestations.

We have found that the rejection of their children by parents of autistic children is associated with negativism, irritability, increased anxiety and depression, rigidity. Increased anxiety among parents with autistic children increases their irritation, resentment, and guilt.

Key words: upbringing of children with special educational needs, psychotherapy, psychotherapeutic methods, psychological correction, self-esteem, children with special educational needs.

Ковно Юрий Евгенович

Кандидат экономических наук, доцент кафедры специального образования и социальной работы, Львовского национального университета имени Ивана Франко, г. Львов (Украина)

Сайко Кристина Ярославна

Доцент кафедры специального образования и социальной работы Львовского национального университета имени Ивана Франко, г. Львов (Украина)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В РАБОТЕ С СЕМЬЯМИ, ВОСПИТЫ- ВАЮЩИМ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНО- СТЯМИ

АННОТАЦИЯ

Современная практическая психотерапия структурно включает в себя целый ряд направлений и

профилей, среди которых одно из первых мест занимает семейная психотерапия, в частности, системная семейная психотерапия. Особую значимость в этом контексте приобретает такого рода психотерапия с семьями, воспитывающими детей с особыми образовательными потребностями. Психологическое сопровождение такой семьи должно быть направлено на создание социально-психологических условий для восстановления эмоционального благополучия родителей детей с особыми образовательными потребностями и благоприятных условий развития ребенка с особыми потребностями.

Семейная психотерапия в работе с семьями, воспитывающими детей с особыми образовательными потребностями может принимать различные формы и направлений. Одним из самых оптимальных форматов реализации коррекционно-поддерживающей психотерапии семей с детьми является психотерапевтическая помощь, психотерапия, направленная на актуализацию личностно-психологического ресурса самих членов семьи, прежде детей с психологическими трудностями. Выявления у себя существенных недостатков и ошибок является средством самораскрытия, необходимым для позитивных изменений личности и ее проявлений в виде внутренних психических состояний и внешних поведенческих реакций. Неоднократное психотерапевтическое обработки поведенческих моделей родителей детей с особыми образовательными потребностями помогает родителям лучше понять своих детей за их особенности поведения, снижает уровень тревожности, добавляет уверенности в себе и вселяет веру в собственные возможности преодолевать жизненные проблемы.

Необходимым качеством психотерапевта должна стать умение постоянно удерживать положительное отношение к клиенту, правильное говоря, веру в положительный фундамент его сущности, который должен быть освобожденным из-под жизненных заголов и ложных защит личности. Только в этом случае он сможет хранить одновременно открытость естественно-го общения и в то же время не реагировать негативными эмоциями на негативные проявления личности клиента.

Установлено, что для родителей детей аутизмом неприятие собственного ребенка с аутизмом связано с негативизмом, раздражительностью, повышением тревожности и депрессией, ригидностью. Доказано, что рост уровня тревожности у родителей детей с аутизмом повышает уровень их раздражения, обиды, чувство вины.

Ключевые слова: воспитание детей с особыми образовательными потребностями, психотерапия, психотерапевтические методы, психокоррекция, самооценка, дети с особыми образовательными потребностями.

How to cite (як цитувати):

Kovno, Y., Saiko, Kh. (2021). PSYCHOTHERAPEUTIC METHODS USED FOR WORK WITH FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (6), 21 - 29. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.6.2> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 01.06.2021

Дата рекомендації до друку: 23.06.2021

Дата оприлюднення: 30.06.2021